

УДК 328.131(477):324:005.334|«2019»

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.26.24>

ТЕХНОЛОГІЇ ДЕЛЕГІТИМАЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА В КОНТЕКСТІ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ 2019 РОКУ

Владислав Стрелков

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
факультет історії, політології та національної безпеки,
кафедра політології та державного управління
вул. Шопена, 24, 43021, м. Луцьк, Україна*

На сучасному етапі державного будівництва в Україні політична влада перебуває в стані кризи легітимності. Підтвердження цьому знаходимо в політичних процесах сьогодення – для них є характерними акції громадської непокори та зміна влади в країні революційним шляхом. Прояви сепаратизму в українській державі засвідчують критично високий рівень недовіри до політичної влади. Ця проблема виникла через об'єктивно зумовлену історично політичну поляризацію українського суспільства та постійне загострення чинника поляризації в політичному процесі. Сьогодні політтехнологи все частіше вдаються до застосування делегітимізаційних технологій у виборчому процесі, адже вони ефективно діють за тотальної недовіри електорату до політичної влади. Моніторинги громадської думки тільки підтверджують наднизький рівень довіри до існуючої політичної еліти та її представників у державних органах різних рівнів, тобто державні органи влади не є легітимними для більшої частини громадян. У таких умовах застосування делегітимізаційних технологій несе в собі великі ризики негативного впливу не лише на репутаційний капітал окремо взятого політика, а й на політичні інститути суспільства. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених дослідженню політичних технологій, технології делегітимізації політичної влади часто залишаються поза увагою науковців. Потрібно констатувати, що стан кризи легітимності політичної влади вимагає глибшого вивчення впливу делегітимізаційних технологій на політичні інститути суспільства.

У статті досліджено делегітимізаційні технології, які були застосовані під час президентської кампанії 2019 р., виявлено ризики делегітимізації новообраного Президента України та надано рекомендації з ефективного запобігання делегітимізаційним впливам на інститут президентства. Відповідно до мети поставлено та розв'язано такі завдання: проаналізовано факти застосування делегітимізаційних технологій під час виборів Президента України 2019 р. на прикладі чинного на той час Президента П. Порошенка; досліджено небезпечні наслідки впливу делегітимізаційних технологій на політичну ситуацію в Україні.

Ключові слова: делегітимізація, президент, політичні технології, криза легітимності, виборчий процес, електорат, політичний інститут.

Актуальність дослідження зумовлена високим рівнем впливу технологій делегітимізації влади на політичні процеси в Україні. Президентська виборча кампанія 2019 р. не стала винятком. Вона запам'ятовується глибокою емоційною залученістю громадян у виборчий процес на фоні високого рівня поляризації електорату. Учасники кампанії не змогли відійти від парадигми протестного голосування – коли виборці голосують не «за» певного кандидата, а «проти» іншого. Це викликано кризою легітимності політичної влади в Україні.

Також варто відмітити тенденцію до зміни інструментів виборчих технологій. Виборчі штаби кандидатів (одні ще до початку кампанії, а інші в її процесі) усвідомили різке зменшення ролі застарілих методів агітації, як-от: роздача поліграфічних матеріалів, установлення агітаційних наметів, кампанія від дверей до дверей, зустрічі з виборцями

на мітингах тощо. Натомість не втратили свого впливу на результат кандидатів технології мереж для підкупу виборців, дискредитації та чорний PR. А нові платформи та методи комунікації з виборцями відкрили можливості для ширшого застосування делегітимаційних технологій проти політичних опонентів. Це зумовлює актуальність їх дослідження, адже з'явилася потреба у винайденні нових інструментів і методів контролю за впливом таких технологій на громадську думку та протидії їх негативному впливу на політичні інститути держави.

Мета статті – дослідити делегітимаційні технології, які були застосовані під час президентської кампанії 2019 р. За результатами виявити ризики делегітимації новообраного Президента України та надати рекомендації з ефективного запобігання делегітимаційним впливам на інститут президентства.

Досягнення поставленої мети зумовлює розв'язання таких завдань:

- проаналізувати факти застосування делегітимаційних технологій під час виборів Президента України 2019 р. на прикладі колишнього глави держави П. Порошенка;
- дослідити небезпечні наслідки впливу делегітимаційних технологій на політичну ситуацію в Україні.

Президентські вибори 2019 р. були насичені резонансними фактами застосування делегітимаційних технологій. У цьому дослідженні ми зосередимо свою увагу на прикладах використання цих технологій, які задали визначальний курс президентської кампанії.

Кандидати не стали баритись із застосуванням політтехнологічного інструментарію делегітимації суперника. Першим завдав удар по легітимності опонента, чинного на той час Президента України, В. Зеленський. Уже в день старту виборчої кампанії, в новорічну ніч, він в ефірі телеканалу «1+1» виступив зі святковим новорічним привітанням замість П. Порошенка. В своєму зверненні В. Зеленський заявив, що іде на президентські вибори і привітав українців «з Новим роком, з новим слугою народу!» [1]. Цим самим він прозоро натякав на «нового президента». В цій події важливі час і місце, адже традиційно за п'ять хвилин до нового року всі телеканали транслюють вітання Президента України. Тому звернення В. Зеленського викликало великий резонанс і жваву реакцію суспільства та соціальних мереж [2]. Окремо варто зазначити, що автори публікацій говорять про те, що такий політтехнологічний крок небезпечний, адже негативно впливає не лише на конкретну особу, а й на інститут президентства загалом. У такий спосіб В. Зеленський агрегував настрої та бажання народних мас на зміну президента країни та публічно висловив їх, завдавши удару по авторитету чинного президента.

Наступною знаковою подією стала телефонна перепалка кандидатів у президенти в прямому ефірі програми «Право на владу» на телеканалі «1+1». Як відомо, П. Порошенко прийшов на шоу і покликав В. Зеленського провести дебати «тут і зараз». Під час передачі стало відомо, що В. Зеленський тоді перебував у Парижі, оскільки наступного дня мав зустрітись з Президентом Франції Е. Макроном. Пізніше В. Зеленський зателефонував на прямий ефір і між ним і Петром Порошенком виникла серйозна сварка, в фіналі якої він кинув слухавку. Конфлікт розпочався через те, що кандидати не могли зійтись в даті дебатів. До того ж В. Зеленський постійно перебивав П. Порошенка, унаслідок чого останній кілька разів запитав: «Ви закінчили?» Саме після цього В. Зеленський зухвало відповів: «Я закінчу через 5 років, а ви – 22 числа» [3]. Таке зневажливе спілкування з чинним Президентом України завдало суттєвого удару по його легітимності, а також мало руйнівний характер впливу на статус президента як політичного інституту держави.

Щодо цієї події висловилися багато потужних політичних фігур, зокрема Ю. Тимошенко. Вона записала відеозвернення до кандидатів у президенти, в якому порадила

П. Порошенку «не ставати частиною чужого шоу, тримати президентську планку. І як би важко не було, захистити статус посади президента і статус держави», а В. Зеленського закликала: «Якщо Ви мрієте обійняти цю посаду, бережіть гідність і честь цієї посади. Не треба навколо неї влаштовувати бої. І не треба, борючись за право стати президентом, нищити честь і гордість президентського статусу» [4].

Цей телеефір узагалі містив дуже велику концентрацію технологій делегітимації та був знаковим із погляду їх практичного застосування у президентській кампанії. Наприклад, не можна не зауважити той факт, що П. Порошенко приїхав на цей ефір без запрошення, домагаючись на вході дозволу увійти, що само собою принижує посаду президента [5].

Також під час програми у П. Порошенка відбулася дискусія зі звільненим ним головою Одеської обласної державної адміністрації М. Степановим. Під час суперечки Степанов також сказав: «Будь-які речі, що пов'язані з будь-якими соціальними програмами, які проводились під час передвиборчого періоду до дня голосування – я максимально зробив все, щоб ніяким чином це не вплинуло безпосередньо на вибір людей під час голосування <...> Я говорю про ті виплати, які були запроваджені у 2019 році як одноразова допомога. В Одеській області це 1 497 грн. <...> Після того, як пішов вал (люди стали писати заяви на цю допомогу), мною було прийняте рішення, що це не відповідає критеріям, які були закладені початково. Було прийняте рішення про початок виплат з 22 квітня» [6]. З цих слів можна зрозуміти, що ідеться про так звану «Петіну тисячу» – грошову виплату для лояльних П. Порошенку виборців, які погодились надати свої контактні дані та підтвердили намір голосувати на виборах за чинного на той час президента. М. Степанов, будучи очільником Одеської області, своїм рішенням відклав грошові виплати, фактично заблокувавши технологію підкупу виборців. Важлива для розуміння делегітимаційного впливу цього конфлікту на чинного тоді Президента України П. Порошенка та обставина, що губернатор – це посада президентської вертикалі і безпосередньо підпорядковується йому. За розвитком конфлікту між П. Порошенком і М. Степановим мали змогу спостерігати всі чиновники та весь апарат, який зазвичай забезпечує кандидату від влади адміністративний ресурс. І побачили вони прецедент відмови від виконання команд зверху. Це ще більше утвердило представників адмінресурсу у намірі відмовлятися від підтримки незаконних чи сумнівних схем і підсилило настрої на відсторонення від П. Порошенка, які були і так доволі високі на фоні його слабких перспектив на переобрання на другий строк.

Також технології делегітимації були застосовані проти П. Порошенка на його публічних зустрічах із населенням під час виборчої кампанії.

Першою ластівкою стало поширення у ЗМІ інформації про те, що на мітинги до чинного президента допускали лише проплачених, лояльних до нього людей, яких звозили автобусами з усієї України [7]. Мета цієї інформаційної роботи – утвердити в масах думку про те, що П. Порошенко насправді не має реальної підтримки народу, що навіть своїм прихильникам він мусить платити гроші за підтримку, а також боїться зустрічі з «реальними» виборцями, у яких до нього точно знайдеться чимало незручних запитань. І телевізійна картинка без проплачених прибічників була б явно гнітючою для чинного на той час президента – лише викривальні плакати та викрики «ганьба».

9 березня 2019 року на зустрічі П. Порошенка з виборцями у Черкасах з'явилися представники політичної партії «Національний корпус», які намагалися задати йому запитання щодо скандалу, пов'язаного з розкраданням грошей в «Укроборонпромі» [8]. Вони хотіли прорватися на сцену до П. Порошенка, через що виникли сутички з поліцією. Тим часом президент зі своїм кортежем покинули місце проведення мітингу. В кінцевому підсумку активістам вдалося прорвати поліцейський кордон. Вони виступили зі сцени, обви-

нувачуючи П. Порошенка і вимагаючи покарати винних. Ця акція засвідчила, що навіть націоналісти не підтримують П. Порошенка, а вони були однією з основних цільових аудиторій його виборчої кампанії. Це стало можливим і через певну пасивність у виконанні своїх обов'язків із захисту Глави Держави поліцейськими. І це ще один приклад, який підкреслює втрату П. Порошенком легітимності в очах колективного адміністративного апарату.

11 березня 2019 року активісти «Національного корпусу» також намагалися розхитати ситуацію під час зустрічі П. Порошенка з виборцями у Житомирі. Але в цій події вагоміший факт розповсюдження у соціальних мережах і ЗМІ фотографії з мітингу, на якій П. Порошенко нібито втікає від своїх виборців [9]. Це фото викликало великий резонанс у соціальних мережах і вже не настільки важливим було його спростування [10], адже воно встигло справити делегітимаційний ефект. Антирейтинг П. Порошенка був настільки високим [11], що народ із радістю повірив у цей фейк і підтримав його активним висміюванням і створенням фотожаб. Українці воліли бачити президента, що втікає, адже він втратив їхню підтримку, втратив легітимність.

Тут можна провести паралель навіть із президентством В. Януковича. Його також ніхто не захотів захищати, коли він тікав із країни: ні правоохоронці, ні політичні соратники, ні, зрештою, народ. Тобто легітимність В. Януковича вичерпалася значно раніше, ніж Парламент оголосив його «втікачем».

Загалом П. Порошенко побудував свою президентську кампанію на тріаді «Армія, мова, віра». Втілював він її через політику залякування військовою агресією РФ, граючи на контрасті з В. Путіним [12], на прийнятті нового мовного закону й отриманні Томосу та створенні Православної церкви України. Таким позиціонуванням П. Порошенко звукував власну електоральну нішу й після виборів міг розраховувати лише на посаду «президента Галичини», а його легітимність в інших регіонах була дуже сумнівною.

Усе це давало змогу опонентам делегітимізувати владу П. Порошенка за двома напрямками. З одного боку, опоненти з коаліційного табору робили з нього «зрадника Майдану» (від лозунгу часів президентства В. Ющенка «Не зрадь Майдан!»), що позбавляло П. Порошенка легітимності, яка ґрунтується на подіях Революції Гідності. Цьому сприяли скандали в Укроборонпромі та відокремлення від ПЦУ Філарета й УПЦ КП. Тому серед усіх регіонів Західної України П. Порошенку лідерство вдалося отримати лише у Львівській області. З другого боку, його делегітимізували всі ті, хто не поділяє ідеали Майдану, атакуючи ту саму тріаду П. Порошенка з іншого флангу: незакінчена війна на Донбасі, утиски російської мови й УПЦ МП. Це давало синергетичний ефект, який ми мали змогу простежувати за часів президентських каденцій В. Ющенка та В. Януковича – коли президент України був насправді легітимним лише для однієї її половини [13]. Така ситуація поляризувала українське суспільство та робила дуже високими ризики делегітимації президентської влади в країні. Що ми і мали змогу спостерігати у 2004–2014 рр., а вибори 2019-го лише підтвердили цю закономірність і продовжили її для П. Порошенка. Натомість В. Зеленський отримав рівномірну підтримку в усіх регіонах України [14].

Історичний досвід показує, що криза легітимності влади в Україні ґрунтується на фундаменті політичної поляризації українського суспільства. Попередники В. Зеленського на президентській посаді через об'єктивні обставини та суб'єктивні причини мали позиціонування президента правобережної або лівобережної України – це засвідчують електоральні мапи попередніх президентських виборів. Це робило їх політичну позицію дуже хиткою і вони швидко втрачали легітимність під тиском політичних технологій опонентів. Перемога В. Зеленського на президентських виборах 2019 р. стала несподіванкою, але «рецепт» його успіху був доволі простим – він правильно позиціонував себе і став

«своїм» для українців по обидва боки Дніпра. Це засвідчує його переконлива перемога у 23 з 24 областей України з загальним результатом понад 70%. Така підтримка та високий кредит довіри громадян зміцнює його позиції в аспекті політичної легітимності.

Однак наявні ризики іншого характеру із застосування делегітимаційних технологій щодо чинного Президента. Голосування «за» нього було більшою мірою голосуванням «проти» П. Порошенка та його режиму, проти старої політичної еліти. Тому такий вибір громадян усе ще можна вважати протестним. Аби не втратити свій президентський рейтинг, як попередники, В. Зеленському потрібно якнайшвидше почати виправдовувати сподівання громадян на зміни в житті країни, приймаючи виважені політичні рішення, які б об'єднували Україну та спонукали електорат голосувати «за», а не «проти».

Список використаної літератури

1. Володимир Зеленський заявив про балотування в президенти. ТСН. URL: <https://tsn.ua/video/video-novini/volodimir-zelenskiy-zayaviv-pro-balotuvannya-v-prezidenti.html>.
2. Виступ Володимира Зеленського на «1+1»: реакція соцмереж *Україна Молода*. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/0/180/129261/>.
3. Я закінчу через 5 років! Повне відео сварки Порошенко і Зеленського в ефірі «1+1». *Аностропф*. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/politics/elections/2019-04-11/ya-zakonchucherez-5-let-polnoe-video-ssoyu-i-poroshenko-i-zelenskogo-v-efire-11/159892>.
4. Тимошенко записала звернення до Зеленського та Порошенка: відео. Інформаційне агентство ЛІГАБізнесІнформ. URL: <https://ua-news.liga.net/politics/video/timoshenko-zapisala-zvernennya-do-zelenskogo-ta-poroshenk-p-video>.
5. Сварка Порошенка з Зеленським на «1+1»: Пальчевський розкрив момент, якого ніхто не знав. Politeka. Інформаційне агентство ТОВ «ЗНАЙ». URL: <https://politeka.net/ua/news/politics/989609-ssoga-poroshenko-s-zelenskim-na-1-1-palchevskij-raskryl-moment-kotorogo-nikto-ne-znal/>.
6. Кинув слухавку. Як пройшла перша публічна розмова Порошенка та Зеленського на «1+1» – усі подробиці. ТОВ «Видавничий дім «Медіа-ДК». URL: <https://nv.ua/ukraine/politics/brosil-trubku-kak-proshel-pervyy-publichnyy-razgovor-poroshenko-i-zelenskogo-na-1-1-vse-podrobnosti-50016186.html>.
7. Черкащина: на зустріч з Порошенком звозили людей і запускали їх за списками. Громадянська мережа ОПОРА. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/vybory-prezidenta/vybory-prezidenta-2019/46292-cherkashchina-na-zustrich-z-poroshenkom-zvozili-lyudej-i-zapuskali-jikh-za-spiskami>.
8. Романюк Р. Ігри патріотами: Як «Нацкорпус» і Аваков заганяють Порошенка. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/03/13/7209012/>.
9. «Это окончательное прощай». В Сети обсуждают фото Порошенко, убегающего с собственного митинга в Житомире. Интернет-издание «МИР». URL: <https://iamir.info/ru/news/eto-okonchatelnoe-proshchai-v-sety-obsuzhdaiut-foto-poroshenko-ubehaiushcheho-s-sobstvennoho-mytnya-v-zhytomyre>.
10. Автор фото «втечі президента» на мітингу в Житомирі: Порошенко не тікає, а йде до людей. Житомир.info. URL: https://www.zhitomir.info/news_182145.html.
11. Моніторинг електоральних настроїв українців. Лютий 2019. Соціологічна група «Рейтинг». URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/monitoring_elektoralnyh_nastroeniy_ukraincev_fevral_2019.html.
12. Порошенко використав фото Путіна для своєї передвиборчої агітації. *Інформаційне агентство «УНІАН»*. URL: <https://www.unian.ua/elections/10509759-poroshenko-vikoristav-foto-putina-dlya-svoeyi-peredviborchoji-agitaciji.html>.

13. Біличенко С. На що схожа електоральна карта України. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2010/02/24/4805944/>.
14. Підрахунок голосів на виборах 2019 – результати другого туру (онлайн). *ФАКТИ. ICTV*. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20190423-pidrahunok-golosiv-na-vyborah-2019-rezultaty-drugogo-turu-onlajn/>.

PRESIDENT'S DELEGITIMATION TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF 2019 ELECTION CAMPAIGN

Vladyslav Strelkov

*Lesya Ukrainka Eastern European National University,
Faculty of History, Political Science and National Security,
Department of Political Science and Public Administration
Shopen str., 24, 43021, Lutsk, Ukraine*

At the present stage of state-building in Ukraine, political power is in a state of legitimacy crisis. Confirmation of this can be found in the political processes of today – they are characterized by actions of public disobedience and the change of power in the country in a revolutionary way. The manifestations of separatism in the Ukrainian state testify to a critically high level of distrust of political power. This problem arose from the objectively conditioned historical and political polarization of Ukrainian society, the constant exacerbation of the polarization factor in the political process. Nowadays, political technologists are increasingly resorting to the use of delegitimation technologies in the electoral process, as they effectively operate in the total distrust of the electorate to political power. Public opinion polls only confirm the low level of trust in the existing political elite and its representatives in state bodies of different levels, i.e. state authorities are not legitimate for the majority of citizens. In such circumstances, the use of delegitimation technologies carries great risks of adversely affecting not only the reputational capital of a particular politician but also the political institutions in general. Despite the large number of researches devoted to the study of political technologies, the political power delegitimation technology is often left unaddressed by scholars. It should be noted that the state of legitimacy crisis of political power requires a deeper study of the delegitimation technologies influence on political institutions in general.

The article explores the delegitimation technologies that were applied during the 2019 presidential campaign, the risks of the newly elected President of Ukraine delegitimizing and provides recommendations for effectively preventing of delegitimizing influences on the institution of the presidency. According to the purpose, the following tasks were set and solved: the facts of the use of delegitimation technologies during the 2019 presidential election in Ukraine were analyzed, on the example of the current President P. Poroshenko; the dangerous consequences of the delegitimation technologies influence on the political situation in Ukraine are investigated.

Key words: delegitimation, president, political technologies, legitimacy crisis, electoral process, electorate, political institute.